

Cilt/Volume 1, Sayı/Issue 2, Aralık/December 2023, ss.113-144
Geliş Tarihi-Received Date: 18.11.2023
Kabul Tarihi-Accepted Date: 19.12.2023
Araştırma Makalesi - Research Article

HOCA AHMET YESEVİ-HACI BEKTAŞ VELİ BAĞI KAPSAMINDA ANADOLU İRFANINDA YESEVİLİK ETKİSİ

(The Influence Of Yesevism On Anatolian Worship Within The Scope Of
Hoca Ahmet Yesevi-Hacı Bektash Veli Bond)

Murat BOZ¹

ÖZ

Türk-İslam medeniyetinin kökenlerinde bulunan hikmet ve irfan bilgisi asırlar boyunca Türk milletinin geleceğini aydınlatmıştır. Bu bilgi, *Kur'an*'dan mülhem ve İslami temel esaslar çerçevesinde yüzyıllardır tasavvuf akımları içinde gelişmiştir. Böylece Türk milletinde sevgi, hoşgörü, adalet ve dayanışma kültürü kavramları kurumsallaşarak bir medeniyet geleneği haline gelmiştir. Bu gelenek ilerleyen dönemlerde genişleyen fetihler ile neşvünema bulduğu farklı kültür, inanç ve coğrafyalarda da tüm insanlığın saygı duyduğu, ilgi ile baktığı ve incelediği ortak bir miras haline gelmiştir. Türklerin Müslüman olmaları sonucunda kabul ettikleri İslami kural ve kaideler ile derin tarihi köklerinden getirdikleri inanç, gelenek ve uygulamalar, başta Hoca Ahmet Yesevi ve Yesevilik olmak üzere tasavvuf akımları içinde birbiri ile kaynaşmıştır. Esasen bu kapsayıcı ve uzlaştırıcı yaklaşım Hz. Peygamber (a.s.) tarafından İslam'ın mesajını ilk duyurduğu dönemlerde Arap geleneklerinden İslam'a uygun olanların devam ettirilmesine izin verilmesi, olmayanların ise tevhid inancı kapsamında dönüştürülmesi ile uygulama kabilinden kendisini göstermiştir. Bu uzlaştırıcılık bağlamında Türklerin İslam'ı kabullerinden sonra bilinen en büyük Türk mutasavvıfı Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevi'dir. Hoca Ahmet Yesevi Türklerin İslamlaşması sonrasında göçebe kültürünün İslami kurallar çerçevesinde dönüşüp günümüze ulaşan bilgi ve tasavvuf geleneğinin en önemli temsilcisidir. Türk İslam'ı diye tabir edebileceğimiz dine yaklaşım tarzı, Yesevilik tarikatı içindeki bilgi ve

¹ Dr. Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Alevi Bektaşî Kültürü Anabilim Dalı Ankara/TÜRKİYE e-posta: boz.murat@hbv.edu.tr

uzlaşma geleneği ile Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli ile Anadolu coğrafyasına, oradan da günümüze aktarılmıştır. Velayetnamelere göre Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Hoca Ahmet Yesevi'nin müridi kabul edilmektedir. Yesevilikten Hünkâr Hacı Bektaş Veliye ve Bektaşiliğe intikal ve tevarüs eden Dört Kapı Kırk Makam öğretisi başta olmak üzere edebi metinlerde bu ilişkiyi, bağlantıyı ve benzerlikleri teyit mahiyetinde oldukça fazla müşterek uygulama, benzerlikler ve ifadeler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hoca Ahmet Yesevi, Yesevilik, Hacı Bektaş Veli, Bektaşilik, Bektaşilik-Yesevilik İlişkisi.

ABSTRACT

The knowledge of wisdom and lore found in the origins of Turkish-Islamic civilization has enlightened our future for centuries. This knowledge has developed in Sufi movements for centuries within the framework of Qur'anic-Islamic fundamentals. In this way, the culture of love, tolerance, justice and solidarity has become a tradition in the Turkish Nation. This tradition has become a common heritage respected by all humanity, with its universal values in its composition, in different cultures, beliefs and geographies where it has grown. The Islamic rules accepted by the Turks with their being Muslims and the beliefs, traditions and rituals they brought from their deep roots due to their racial characteristics have been reconciled and harmonized within this Sufi tradition. Essentially, this conciliatory approach In the periods when the Prophet (A.S.) first announced Islam, allowing the continuation of the Arab traditions that were suitable for Islam, and the conversion of those who were not within the scope of the belief of tawhid showed itself. Pir-i Turkistan Hodja Ahmet Yesevi is the greatest known sufi after the Turks' conversion to Islam. Hodja Ahmet Yesevi is the most important representative of the knowledge and mysticism tradition, which was formed within the framework of Islamic rules of the nomadic culture after the Islamization of the Turks. This tradition of knowledge, which we can call Turkish Islam, was transferred to the Anatolian geography and today by Pir Hunkar Haji Bektash Veli. According to the velayetnames, Hunkar Haji Bektash Veli is accepted as the disciple of Hodja Ahmet Yesevi. In addition, there are very similar expressions in literary texts, especially the teaching of 4 gates and 40 modes, which were inherited from Hodja Ahmet Yesevi to Hunkar. In addition, the similarities between the Yesevi Sufi tradition and the Alevi-Bektashi belief and culture are striking.

Keywords: Hodja Ahmet Yesevi, Yesevism, Haji Bektash Veli, Bektashism, Bektashism-Yesevism Relationship.

GİRİŞ

Türklerin Araplar ile ilk teması, Halife Ömer zamanında gerçekleşmiştir. Bu süreçte Arap orduları ile Türkler arasında şiddetli mücadeleler yaşanmıştır. Arap-İslam orduları Orta Asya'da bulunan Ceyhun ırmağının ilerisine geçememiş, muharebe kilitlenmiş ve bu durum Muâviye b. Ebî Süfyan'ın hilafetine kadar sürmüştür (Sofuoğlu, İlhan, 1997: 79). Muaviye'nin saltanatı zamanında Türk bölgelerine yönelik savaşlar ve saldırılar yeniden başlamış, 705 yılına gelindiğinde Buhara ve Semerkant gibi önemli Türk şehirleri Arapların hâkimiyetine geçmiştir (Sofuoğlu, 1997: 80). Türk yerleşimlerini işgal etmek için yapılan şiddetli saldırı ve savaşlar sonunda Türkler, Muaviye'nin temsil ettiği İslam anlayışını reddetmişler, münhasıran Muaviye'nin Arap şovenizmi ve gelenekleri temelinde yürüttüğü fetih siyaseti, Türkistan halkının şiddetli tepkisine neden olmuştur.

680'de Kerbela'da Hz. Peygamber'in evladına, Ehl-i Beyt'ine hiçbir acıma ve merhamet göstermeyen Emevi zulmü Türklerin yaşadıkları bölgelerde de zuhur etmiştir. Halife Velid bin Abdülmelik'in Horasan valisi olarak tayin ettiği Kuteybe bin Müslim, 705-715 yılları arasında Maverâünnehir'in tümünü ele geçirmiş, Türkistan ahalisini yaşlı genç ayırmadan katletmiştir. Gerçekleşen bu tür trajediler Türklerde, Emevi hükümdarlığına ve uygulamalarına karşı şiddetli bir öfke oluşturmuştur (Altınok, 2001: 205; Sofuoğlu, İlhan, 1997: 80).

Türklerde Emevi hükümdarlığına karşı oluşan kin ve başkaldırma refleksi, Ehl-i Beyt mensuplarınca Emevi saltanatına karşı gelenek haline getirilen karşı duruş ve tepkiler ile örtüşmüştür. Hz. Hüseyin'in Kerbela'da, Muaviye'den sonra tahta çıkan oğlu Yezid'in talimatı ile 10 Ekim 680'de şehit edilmesi sonrasında bir kısım Ehl-i Beyt ve taraftarları Horasan bölgesine hicret etmişlerdir. Emevi saltanatına karşı benzer duyguları paylaşan Türkler ve Ehl-i Beyt mensupları evlilikler yoluyla kaynaşmıştır. Bu bölgelerde ikamete geçen Ehl-i Beyt mensupları ve aileleri, Türkler ile evlilikler yoluyla akrabalık tesis etmişler ve ataları Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin anlattığı İslam'ı ve *Kur'an*'ın özünü halka açıklamaya çalışmışlardır. Bu konuda şu bilgiler meseleyi etraflıca açıklamaktadır:

“Hz. Ali Peygamberin saf geleneğini sürdürüyordu: (1) Sivil bir toplum; (2) siyasal iktidarın seçimle işbaşına gelmesi ve (3) eşitlikçi bölüşüm. Muaviye,

İslam'ın siyasal ve sosyal tarihinde hatta kültüründe çok önemli bir kırılma meydana getirdi. Birincisi kurumlaşmış bir devlet çıkardı ortaya. Bunu da büyük ölçüde Bizans'tan ödünç aldı. Seçimi devre dışı bıraktı. Merkezi ve otoriter bir siyasal modele yöneldi. Muhalefet hakkına karşı çıktı. Böylece, hilafetin yerine saltanatı ikame etmiş oldu. Büyük tepkiler geldi. O güne kadar resmi din görüşü yoktu. İnsanlar dini görüşlerinde özgürdü. Devlet bu yorumlar karşısında taraf değildi. Muaviye, resmi din görüşüne dayanarak, iktidarına dini (kutsal/tartışılmaz) bir meşruiyet kazandırmaya çalıştı. Devlet yönetimi böylece teokratikleşmeye, gücünü, kaynağını ve otoritesini Allah'tan almaya başladı. Oysa yönetici, doğrusu-yanlış ile insandır. Doğruları desteklenir yanlışları düzeltilir” (Güvenç, 1994: 244).

Türklerin İslam'ı kabul etmeleri hiç şüphesiz sadece İslam tarihinin değil dünya tarihinin en önemli olaylarından ve tarihin dönüm noktalarından biridir. Bu olaydan kısa bir süre sonra Türkler kurdukları devletler ile İslam dünyasının kaderini belirleyerek Müslümanların muhafızlığını üstlenmişlerdir. Diğer bir dikkat çekici ve önemli husus ise Türklerin İslam'ı kabul etmelerinden sonra Arap ve İran kültürlerinin etkisine rağmen milli benliklerini ve hasletlerini koruyarak günümüze kadar getirmeleridir. Türklerin İslam dinini anlama ve kabul etme sürecinde M.751 yılında yapılan Talas Savaşı² bir anlamda başlangıç noktası olarak bilinir. Müteakiben bölgede Çin'in hegemonyasının güç kaybettiği ve Müslümanların hâkimiyetinin arttığı ve böylece Türklerle Müslüman Arapların ilk temaslarının gerçekleştiği iddia edilmektedir. Bu olaya ilave olarak, Karahanlı Devleti'nin banisi Satuk Buğra Han'ın tebaası ile birlikte külliye İslam'a girmesi de Türklerin gruplar halinde İslam'a geçişlerinde müessir olmuştur. Nitekim ilk Türk-İslam âlimleri Karahanlıların Müslüman olması sonrasında yetişmeye başlamıştır.

Bununla beraber Türklerin sahip olduğu inanç ve kültür özelliklerinin genel anlamda İslam kuralları ile yakınlık göstermesi bu süreci hızlandırmıştır. Ayrıca, Türklerin kendilerini kadim semavi kaynaklarda övgüyle bahsedilen Nuh peygamberin oğlu Yafes'in nesebinden geldikleri ile övünmeleri, bu şekilde İslam

---

² Günümüzde Kırgızistan sınırları içinde yer alan Talas Nehri civarında, Abbasiler ve ortağı olan Karluklar ile Çinliler arasında yapılan ve beş gün sürüp Çin ordusunun yenilgiyle sonuçlanan muharebe.

medeniyeti ile kendilerini özdeşleştirmeleri Müslümanlığı kabullerinde ve özümsemelerinde müessir bir husustur. Nitekim Ebul Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*'de bu hususu şu şekilde beyan etmiştir: “Yafes babasının emriyle Cudi dağından gidip, İtil ve Yayıksuyu'nun yakasına vardı. İki yüz elli yıl orada durdu. Sonra vefat etti. Sekiz oğlu var idi, çocukları pek çok olmuştu. Çocuklarının adları şunlardır. Türk, Hazar, Saklap, Rus, Ming, Çin, Kimeri, Tarih. Yafes öleceği sırada büyük oğlu Türk'ü yerine oturtarak diğer çocuklarına dedi ki ‘Türk'ü padişah bilip onun sözünden çıkmayın.’ Türk'e Yafes oğlu diye lakap taktılar. Çok edepli ve akıllı insan idi” (Ergin, t.y.: 23).

Ayrıca referansları Hz. Peygamber'e dayanan bir kısım rivayetlerde Türklerle ilgili methedici ifadelerin yer almasının da bu kabulde etkisinin olduğu kabul edilmelidir. Sonuç olarak Türkler İslam'ı zorlama ile değil kendi mülahaza ve değerlendirmeleri ile kabul etmişlerdir. Türklerin tek tek veya gruplar halinde Müslüman olmalarında tarihi hadiselerin yanı sıra Türklerin sahip olduğu irsi nitelikler, irşat çalışmaları ve yukarıda zikrettiğimiz veçhile Peygamberimizin hadislerinin etkisinden de bahsedilebilir. Netice olarak Türklerin Müslüman olma süreçlerinin bir aşama içinde sonuçlandığı ve oluşan neticede yukarıda anlattığımız etkenlerin büyük oranda etkili olduğu anlaşılmaktadır (Mert, 2021: 657).

İslam'ın mesajının ortaya çıktığı ilk yüzyılda Türklerin İslamlaştığı görülmektedir. İlk Müslüman olan Türkler esir edilen ve köle olarak çalıştırılan Türkler olmuştur. Öyle ki Basra'da İslam'ı kabul eden Türk asıllı köleler için M. 670 tarihinde ibadet etmeleri için bir mescit inşa edilmiştir. Türkler arasında İslam çok hızlı yayılmış, M. 691'e gelindiğinde ahalisi büyük oranda Türk ve İranlılardan oluşan Merv, Türkistan'ın İslami ilim merkezi olmuştur. Hz. Peygamber yaşarken Mervli bir tüccarın İslam'ı kabul ettiği ve Merv'e döndüğü rivayetler arasındadır. Müteakiben sahabe ve tabiinden kimseler gelip buraya yerleşmiştir. Merv şehri yirmi beş civarında tabiinden kişinin ikamet etmesi ile bir ilim merkezi haline gelmiştir. Sahabelerden Burayde, Ebu Berze ve Muaviye bin Hayde'nin Horasan'a hicret edip orada yaşadıkları rivayet edilmiştir. Ölümünde oraya defnedilmişlerdir (İbn Hacer el-Askalâni, 2011: 194, 212, 370).

Türklerin İslam'ı seçmelerinde Maverâünnehir³ bölgesinin de kendine has bazı özelliklerinden bahsedilmelidir. Maverâünnehir'i gezen İstahri,⁴ bölge ahalisi hakkında şöyle bahsetmektedir:

“Maverâünnehir İslam ülkelerinin en nezihi ve hayrı en bol olandır. Selamet bir ülkedir. Halkı ellerindeki imkânları kötülüğün yok olması, iyiliğin hâkim olması için harcarlar. Maverâünnehir'de servet sahibi olanların çoğu servetlerini ribatlara, yol inşaatlarına, vakıf kurmaya, cihada, sebillere ve hayır işlerine harcarlar. İslam ülkelerinde Maverâünnehir'deki insanlardan daha fazla cihada istekli kimse yoktur. İslam ülkeleri içinde Maverâünnehir ve Buhara'dan daha nezihini görmedim” (İstahri, 2019: 244-247).

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere bölgedeki insanların yani Türklerin ırkî olarak üstün denilebilecek özellikleri dikkat çekmektedir. Öte yandan Türkler, İslam tarihine politik olarak katılmaları ile İslam'ın mesajının duyurulması ve i'lay-ı kelimetullah görevini üstlenmişlerdir. Bu hızlı sürece bakıldığında Türklerin İslam medeniyetine çok sonradan dahil olduklarını söylemek doğru bir çıkarım değildir. Türkler İslam'ın yayılmaya başladığı ilk yıllardan itibaren İslam'ın kurucu milletlerinden olmuşlardır. Türkler, ilk olarak Maverâünnehir civarında İslam'ı kabul etmişler ve Anadolu'ya doğru harekete geçene kadar burada kalmışlardır. Hatta bu hususta vatanlarına aşırı bağlılıkları sebebiyle Araplar tarafından eleştirilmişlerdir.

Türklerin kalbinde yer alan Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisinin yansımaları olarak hadis ilminin Türkler arasında yerleştiği ve onların sayesinde sağlam ve sistematik hüviyetini büründüğü düşüncesi kabul görmektedir. Öyle ki Nesai Tirmizi, Buhari gibi önemli hadis âlimleri Türkistan bölgesinde yetişmişlerdir. Ebu Hanife'nin (Hanefi mezhebinin kurucusu v. 769) Orta Asyalı olduğu kabul edilmiştir (Uzunpostalcı, 1994: 131-138). İmam Maturidi'nin de Türk olduğu bilinmektedir.

İslam tasavvufu konusunda da durum aynıdır. Ünlü mutasavvıf İbrahim Edhem (v. 778), Horasanda dünyaya gelmiş, Merv ve Nişabur'da halkı irşat etmiştir. Horasanlı

³ Bugün bu bölge Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında, Ceyhun (Amu Derya) ve Seyhun (Siri Derya) nehirleri arasında kalan tarihi bölge.

⁴ İstahrî (Baba İshak İbrahim bin Muhammed Faresi Karki), 10. yüzyılda yaşamış olan İslam coğrafyacısı, ve gezgini.

sûfi Şakik Belhi (v. 790) de Türk kökenli kabul edilmektedir. İnsanları İslam'a davet etmek amacıyla tüm Türkistan'ı dolaşmıştır. Merv'de yaşamış ve tasavvuf ve hadis konularında tanınmış bir âlim olan Abdullah bin Mübarek (v. 797)'in babası Türk'tür. Halaf al-Ahmar (Dilbilimci v. 796) Ferganalı doğumlu bir Türk'tür. İslam felsefesinin gelişmesinde önemli katkısı olan Farabi (v. 950) de Türk'tür. Ayrıca Horasan ve Maverâünnehir bölgesinde yetişen alimler arasında İbn Sina, Biruni ve Harezmî gibi birçok alim sayılabilir. Türklerin yaşadığı coğrafyada İslam'ın tasavvuf kanalıyla ve Ehl-i Beyt ekolünden gelen mutasavvıflar eliyle yayıldığı anlaşılmaktadır.

Makalemizin esas konusu olan Türk-İslam tasavvuf geleneğinin öncülerinden Piri i Türkistan Hoca Ahmet Yesevi, İslam'ın Türkler arasında yayılmasında üstün gayret göstermiştir. Türklerle İslam'ın ulaştırılması daha ziyade sufiler ve tüccarlar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Medreseler sınırlı sayıda merkezde ve sınırlı sayıda insana temas ederken tasavvuf geleneği halka doğrudan ve geniş ölçüde sirayet etmiştir (Mert, 2021: 674).

Orta Asya Horasan tasavvufu İslâm'ın ilk yüzyılından itibaren sahabe ve tabiîn nesli ile tanışmıştır. Buna ilave olarak bölgenin Hint-İran kadim geleneğine yakın olması da ayrı bir yatkınlık etkisi yaratmıştır. Orta Asya Horasan bölgesinde ilk İslami ve ilmî faaliyetler Ebu Berze el-Eslemî (v. 684), Abdurrahman b. Semüre el-Abşemî (v. 670), Büreyde b. Husayb (v. 684), Hakem b. Amr el-Gıfarî (v. 669), Abdurrahman b. Ya'mer ed-Dîlî (v. 708) ve Kusaym b. Abbas el-Haşimî (v. 676) gibi fetihler ile bölgeye intikal eden veya daha sonra sürekli ikamete başlayan sahabiler vasıtasıyla başlatılmıştır (Çetin, 2009: 239).

Ehl-i Beyt muhabbeti, hângâh âdâbı, şeyhin belirleyiciliği, şiir, sema, ilm-i bâtın, cömertlik, fütüvvet, adâlet, melametilik ve özgürlükçü tutum Horasan tasavvuf ekolünün başlıca özelliklerindedir (Altunkaya, 2016: 136). Horasan tasavvuf ekolünün merkezi olan Nişabur şehri, günümüzde yaklaşık yetmiş bin nüfuslu bir İran şehridir. Belh, Merv ve Herat ile beraber Horasanın dört büyük ve önemli şehridir (Öztürk, 1999: 285).

Türkistan Piri Hoca Ahmet Yesevi tasavvuf eğitimini hocası Yusuf el-Hemedanî'den ders alarak tamamlamıştır. Daha sonra Merv şehrinde kendi

tekkesini açarak ilim faaliyetine başlamıştır. “Horasan Kâbesi” ismi verilen Hoca Ahmet Yesevi tekkesinde sûfler ve âlimler beraber eğitim almışlardır. Kendisi sürekli tekkede kalmamış, ilim ve irşad için birçok şehre seyahat etmiştir. Ayrıca Yusuf el-Hemedanî Horasan bölgesinde medreselerde fıkıh, kelam ve hadis dersleri alarak sonrasında tasavvufa yönelmiştir. Yetiştirdiği halifelerden en meşhuru Türkistan Piri olarak kabul edilen Yesevilğin Pişvası (Önderi) Hoca Ahmet Yesevi’dir (Mansurov, 2011: 171). Horasan tasavvuf ekolü Arslan Baba’dan, Hoca Ahmet Yesevi’ye, oradan Hünkâr Hacı Bektaş Veli’ye aktararak Anadolu’yu aydınlatmış, ekolün özellikleri Alevi-Bektaşî yoluyla günümüze kadar ulaşmıştır (Teber, 2008: 86).

BULGULAR VE TARTIŞMA

1. Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevi ve Yesevilik

Din bilginlerinin ve sufi şeyhlerinin İslam toplumlarında en etkili iki zümre oldukları kabul edilmektedir. Bu iki zümreden sufi şeyhlerinin ahali üzerinde tesirleri her zaman âlimlerden fazla olmuştur. Bunun sebebi sufiliğin ve sufi şeyhlerinin tasavvufun etkisi ile halka yakın yaşam sürmeleri, daha toleranslı ve halka yakın söylemlerinin olmasıdır. Halk tarafından sufi şeyhleri “seyyid” veya “şerif” olarak kabul edilmişlerdir. Tasavvufta birçok tarikatın Hz. Muhammed’e varan bir “silsile”si olduğuna inanılır. Tarikat şeyhlerinin, Allah’a itaatlerinin, Allah’ın emirlerine uymalarının, yasakladığı şeylerden uzak durmalarının bir Allah tarafından verilen bir mükâfat olarak keramet gösterdiklerine inanılmaktadır. Şeyhlerin Allah’a yakınlıklarından dolayı kendisine bazı olağanüstü yeteneklerin bahşedildiğine inanılır (Eickelmann, 1981: 17).

Bir Türk tarikatı olan Yeseviye kurulan ilk tarikatlar arasında sayılmaktadır. Tarikat kelime anlamı olarak “yol” anlamına gelir. Tarikatlar genel olarak bir şeyh veya pir etrafında oluşan yapılardır. Şeyh veya pir tarikatın yol göstereni, baş öğretmenidir. Tarikatlar birbirlerinden söylemleri ile değil ibadet şekilleri ve özellikle nafie ibadet yöntemleri ile ayrılırlar. Şeyh müritleri arasındaki bağları, ilişkileri, zikir ve ibadet şekillerini belirler. Şeyhe bağlı erkek veya kadın müritler sadece şeyhe bağlanmakla kalmaz aynı zamanda tarikat silsilesine de bağlanırlar (Eraydın, 1994: 233, 431).

Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevi, Türk Müslümanlığına mührünü vurmuş en önemli mutasavvıftır. Türk yurtlarında Hoca Ahmet Yesevi'nin etkisi günümüzde de görülmektedir.

Hoca Ahmet Yesevi Doğu Türkistan'da bulunan Sayram kasabasında dünyaya gelmiştir. Sayram bölgede farklı isimlerde anılmaktadır. Bölge halkı Sayram'ı İsficab ve Akşehir olarak da anmaktadırlar. Kasabada İranlı ve Türkler beraber yaşamaktadırlar. Hoca Ahmet Yesevi'nin dünyaya geldiği tarih tam olarak bilinmemektedir. Ama genel kanaat Hicri V. Miladi XI. asrın ikinci yarısına rastladığı kabul edilmektedir. Yaygın kanaate göre uzun bir ömür sürmüş, yüz yirmi yaşından sonra H. 562 (M.1166-1167)'de vefat etmiştir. Yine rivayete göre Arslan Baba,⁵ onun eğitimini terbiyesini üstlenmiştir. Babası Şeyh İbrahim kasabanın muteber şeyhlerindendir. Hoca Ahmet Yesevi'nin annesinin adı Ayşe Hatundur. Hoca Ahmet Yesevi, ebeveynlerinin vefatı sebebiyle ablasının vasiliğinde büyümüştür (Köprülü, 2012: 86).

Hoca Ahmet Yesevi sonradan Yesi'ye yerleşmiş, Arslan Baba'dan burada ders almıştır. Yesi tarihte Oğuz Han'ın başkenti olması sebebiyle bugün çokça ziyaret edilen bir şehirdir. Hoca Ahmet Yesevi'nin önce Yesi'de eğitim aldığı sonra Buhara'da bulunduğu kuvvetli bir rivayettir (Köprülü, 2012: 87).

Hoca Ahmet Yesevi Buhara'da Hoca Yusuf Hemedani (H. 440-535/ M.1048-1049/1140)'den dersler almıştır. Farklı bir bilgiye göre ise Semerkant'ta kendisinden eğitim almış ve kendisine bağlanmıştır. Hoca Yusuf Hemedani, Irak ve Türkistandaki muhtelif şehirlerde halkı irşat ile meşgul olmuş, uzun süre Buhara'da yaşamış hatta bir vakit Kuh-i Zer'de ikamet etmiştir. Hoca Ahmet Yesevi, tarikat terbiyesini, zahir ve batın ilimlerini Hoca Yusuf Hemedani'den öğrenmiş ve şeyhi ile beraber değişik memleketlerde dolaşmıştır. Bununla beraber, Merv al-Rud şehri Hoca Yusuf Hemedani'nin en çok ikamet ettiği şehirdir (Köprülü, 2012: 89).

---

⁵ Arslan Baba, Yeseviye tarikatının kurucusu Hoca Ahmet Yesevi'nin müşidi olduğu söylenen mutasavvıf. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Köprülü'ye göre, Arslan Baba Hoca Ahmet Yesevi'nin babası Şeyh İbrahim'in kardeşi, yani amcası olabilir.

Hoca Ahmet Yesevi, Hz. Peygamberin sülalesinden olanlara verilen “Hace” lakabıyla anılmıştır. Yesevilik, hem Türkler üzerinde tesiri olan Hanefi Maturidi anlayışından hem de Hoca Ahmet Yesevi’nin hocası Yusuf Hemedani’nin topluma anlattığı Horasan Melametiliği disiplininin devamıdır (Coşan, 1996: 40).

Hoca Ahmet Yesevi Türkler üzerinde oldukça güçlü bir etkiye sahip olmuştur. Onun güçlü ve etkili dini ve tasavvufi bilgisi ile Yesevilik tarikatı oluşmuştur. Yesevilik ilk Türk sufi tarikatıdır. İslam’ın mesajını arı bir Türkçe ile ve Türkçe şiirler ile duyuran bu tasavvuf anlayışı İslam dairesine giren üçüncü millet olan Türkler arasında dini ve tasavvufi edebiyatın gelişmesinde etkili olmuş, ayrıca Türklerin sahip olduğu ve İslam’a göre makul kabul edilebilen birtakım anane ve kuralların bir anlamda zaman içinde İslamlaşması sağlamıştır

Türkler İslam’ı çok hızlı bir süreçte kabul etmişler ancak yüzyıllar boyunca köklerinden getirdikleri bazı inanç ve kabullerinden de hemen bir anda vaz geçmemişlerdir. Genel manada Türkler Sünni İslam anlayışına ve tarzına tabi olmuş olsalar da Peygamber sevgisini ve Ehl-i Beyt muhabbetini merkeze alan tasavvuf anlayışını benimsemişlerdir (Fırlı, 2012: 49).

Melikoff bu hususu, “...İslam’a geçiş, Şamanın gibi yüzlerce yıllık geleneğe dayalı bir çehreyi bir anda yok edemedi. Ruhani öncüler yönü her şeyden evvel geldiği için işlevi, Pir, Ata, Baba, Dede gibi yeni ruhani öncülerin işlevleri ile bir bakıma iç içe girdi” (Melikoff, 1998: 40) şeklinde ifade etmektedir.

2. Yesevi Öğretilerinin Anadolu’daki İlk Temsilcileri Baba İlyas ve Babailik

Yesevilik’in Türkistan’da yayılmasını yukarıda kısaca izah etmeye çalıştık. Anadolu’da Yesevilik’in izlerini sürdüğümüzde ise karşımıza ilk olarak Babai hareketi çıkmaktadır. Babai hareketinde Yesevilik etkisi Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması ile ilgilidir. Bölgede Selçuklu hâkimiyetinden öncede güçlü bir tasavvuf hareketi vardı. Şehirlerde oldukça fazla mutasavvıf kendilerine bağlı olanlara yönelik faaliyet yürütmekteydiler. Bölge şehirlerinden Nişabur ve Tus’a akın akın insanlar ziyarete geliyorlar şehirlerde bulunan şeyhlerden feyz almak için izdiham oluşturmuyorlardı (Şahin, 2007: 13-14).

Selçuklu idarecileri tasavvufa ilgi duymuşlar ve destek olmuşlardır. Onlar için mekanlar inşa ettirmişler, onları maddeten desteklemiştir (Özköse, 2003: 19). Bu

dönemde Anadolu'nun nasıl Türkleştiği ve İslamlaştığını kavrayabilmek için mutlaka Orta Asya'dan bölgeye göçleri iyi incelemek lazımdır. Bu göçler Anadolu'nun siyasi, kültürel ve dini yapısını derinden etkilemiştir. Bunun sebebi ise göçle birlikte gelen gelinen yere ait olan inançlar ve kabullerdir. Bu kabuller ve inançlar Anadolu'da dini anlayışla bağdaşmış ve yeni bir takım sufi akımlar meydana gelmiştir.

Selçuklular 26 Ağustos 1071'de meydana gelen Malazgirt Savaşı'nı kazanmışlar, böylece Bizans'ın yenilmesi ile Anadolu savunmasız hale gelmiştir. Savaş sonrası XIV. yüzyıla kadar Türkler göç dalgaları ile Anadolu'ya yönelmişlerdir. Bu grupları genelde Maverünnehir, Horasan, Azerbaycan ve Erran⁶ bölgelerinden gelen Türkmen, Yesevi, Kalenderi, Babai vs. topluluklar oluşturmuştur. Türkistan'dan, önce İran, sonra Azerbaycan ve Doğu Anadolu topraklarına gelmiş olan Türkmenler sayılarının kalabalık olması sebebiyle yerleşim sorunu yaşamışlardır. Bu halde bile Anadolu onlar için daha rahat yaşam sürebilecekleri verimli bir saha olarak görünmüştür (Togan, 1981: 191-201).

Anadolu Selçuklularının en mamur dönemi Sultan Alâeddin Keykubad (1220-1237) dönemi olmuştur. Bu dönemde askeri başarıların yanı sıra ekonomik olarak ta zengin bir dönem yaşanmıştır. Ticaret gelişmiş, ticarete için kervansaraylar şifahaneler inşa edilmiştir. Diğer yandan ilim faaliyetleri de desteklenmiştir. Orta Asya'dan Moğol saldırılarından kaçan Türk ve İranlı âlim, şair, sanatkârlar ve mutasavvıflar Anadolu'ya davet edilmiş ve geldiklerinde de korunmuşlardır. Bu dönemde çok güzel eserler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Sultan Alâeddin Keykubad'a Abbasi halifesi tarafından "Sultanü'l-Âzam" ünvanı verilmiştir (İbni Bibi, 151; Turan, 2014: 410-411). Sultan Alâeddin Keykubad'ın Babai ve Yesevi zümrelerle de yakın temas ve ilişkileri olmuştur.

Sultan Alâeddin Keykubad'dan sonra tahta geçen oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yeteneksiz olması, halktan uzak yaşaması ve sefahate düşkünlüğü toplumu derinden etkilemiş, devlet ricalinde adam kayırmacılığın ve yolsuzlukların artması sonucunda 1240 yılında Anadolu'da Babai hareketi başlamıştır.

---

⁶ Erran, Kafkasya'da Kura ve Aras nehirleri arasındaki tarihi-coğrafi bölge.

Selçuklularla Moğollar arasında 1243'te yaşanan Köseadağ Savaşı ile Anadolu Selçuklu Devleti, Moğolların vassalı olmuştur.

Bu dönemde Anadolu'ya göç eden Türkmen unsurlarının en belirgin özellikleri İslamiyet'i kabul etmiş olmalarının yanı sıra bazı örf ve geleneklerini muhafaza eğiliminde olmalarıdır. Tabii bu durum bölgeye çok daha önce gelip şehirleşen ve İslam'ın şehirleşmeyle disipline olmuş formunu yaşayan halkın tepkisini çekmiştir. Arap-Fars kültürünün etkisinde olan devlette bu göçebelerden çok hoşlanmamış, onları sorun olarak görmüştür. Türkistan'dan göç eden bu toplulukların başına buyruk harekete meyilli olmaları, baba, derviş ve abdal olarak isimlendirdikleri liderlerine bağlılıkları devleti rahatsız etmiştir. Bu toplulukların İslam'ın ince kurallarını bilmemeleri, eğitimlerinin düşük olması ve kendi içlerinde bulunan liderlerinin yorumlarına itaatleri dikkat çekmiştir. Bu babalardan en meşhuru Baba İlyas b. Ali el-Horasanîdir (Akkuş, 2011: 232).

3. Baba İlyas-ı Horasani ve Emirci Sultan İlişkisi

Türkler arasında İslam sufizminin gelişiminde Şamanizm, diğer inançlara göre çok daha etkin olmuştur. Şamanizm genelde Türkler ve Moğollar arasında yaygın olmuştur. Türklerin Müslümanlığa geçmesi ile bazı Şamanist gelenekler ve uygulamalar İslam ile bütünleşerek varlıklarını sürdürmüşlerdir (İnan, 2013: 204-207). Şamanizm'de yer alan bazı figürler isim değiştirerek yerlerini muhafaza etmişlerdir. Örneğin; şaman, kam ve bahşılar yerini “baba, ata, dede” dini önderlere bırakmışlardır (Şeker, 2016: 171).

Şamanizm, Haydarilik, Vefailik, Torlaklık, Bektaşilik ve Kalenderîlik tarikatları üzerinde etkili olmuştur. Türkler arasında Şamanizm zamanlarında popüler olan ozanların yerini halkın içinden gelen ve aynı şartlarda yaşayan “baba”lar almış, bir çeşit dönüşüm yaşanmıştır (Babinger, Köprülü, 1996: 49).

İslam'ın Türk yorumunu anlayabilmek için veya tasavvufun rolünü kavrayabilmek için öncelikle Âl-i İmrân Suresi 159. ayete bakılmalıdır. Allah bu ayette Hz. Peygamber (a.s.)'ye hitaben; *“Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever”* şeklinde buyurmaktadır. Yani sert ve

acımasız bir kimse başka bazı iyi ve muteber özelliklere sahip olsa dahi hitap ettiği kişilerde tiksinti ve nefret uyandırır. İnsanlar böyle bir kimseden korkarlar ve muhatap olmak istemezler veya onun varlığına katlanamazlar. Diğer yandan Hz. Peygamber (a.s.) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Kolaylaştırınız! Zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz! Birbirinizle anlaşın, iyi geçinin, ihtilâfa düşmeyin!” (Buharî, 3/72). Ayet ve hadisten anlaşılacağı üzere İslam hoşgörü ve yumuşak tavırlar ile duyurulacaktır. Türklerin Müslüman oluşu ve Müslümanlığı kabulleri ve yaymaları bu metot ile etkili olmuştur. Bu metodu Horasan erenleri kullanmışlar, sonra Anadolu’ya aktarmışlardır. Bu ekol Horasan’da Yesevilik olarak zuhur ederken, Anadolu’da Babailik ve Bektaşilik şeklinde devam etmiştir. Düşünce, inanç ve uygulama pratikleri aynıdır.

Baba İlyas’ın tam adı “Ebü’l-Baka Şeyh Baba İlyas b. Ali el-Horasanî”dir. Kesin olmamakla beraber Moğol istilasına müteakip yıkılan ve bu yıkım sonucu Anadolu’ya göç ederek Harezmlî Türkmenlerle gelen, I. Alâeddin Keykubad’ın emrine giren bir Türkmen babasıdır. Babai hareketi hakkında birinci el kaynaklardan sayılan İbni Bibi’nin Anadolu Selçukluları üstüne yazdığı “el-Evâmirü’l-Alâiyye fi’l-Umûri’l-Alâiyye” isimli eserinde Baba İshak olarak aslında Baba İlyas anlatılır. Baba İlyas isminin hareketin lideri olarak tanımlanması daha sonradan dip torunu olan ve aşağıda değineceğimiz Elvan Çelebi ile ortaya çıkacak bir gerçektir. Yine de İbni Bibi’nin Baba İshak üzerinden Baba İlyas tanımlamasına baktığımızda karşımıza Amasya yakınlarında yaşayan, karın tokluğuna çalışan, yaptığı işe karşılık hiçbir ücret almayan, küskünleri barıştıran, halkın saygısını kazanan, yazdığı dualarla hastaları iyileştiren bir şahsiyet görmekteyiz (Ocak, 2014: 132).

Baba İlyas Amasya’nın Çat köyüne gelerek buraya yerleşmiştir. Çat köyünde zamanla kendisi halk tarafından büyük hürmet görmüş ve ünü bütün Anadolu Selçuklu coğrafyasına yayılmıştır. Zamanın Sultanı I. Alâeddin Keykubad ile yakınlık kurmuş ve sultan zamanında bir sorun yaşamamıştır. Bütün sorunlar Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in tahta çıkmasıyla başlamıştır.

Baba İlyas tıpkı Hoca Ahmet Yesevi gibi öncelikle halkın içinden ve Türkmen önderi bir babadır. Çünkü o liderliğinin gücünü saltanattan ve zenginliğinden değil

bizatihi göçebe Anadolu Türkmenlerinden almaktadır. Onlarla aynı ortamda yaşayan, onların dertleriyle dertlenen, hastalıklarına şifa bulduğuna inanılan bir şahsiyettir. Bu liderliğin ve halkına vermiş olduğu güvenin sayesinde insanlar ölüme koşarcasına harekete koşmuşlardır. Anadolu Selçuklu Devleti'yle yapılan çoğu savaşta galip gelmelerinin sebebi Baba İlyas'a duyulan bu güvenin ürünüdür. Baba İlyas'ın kutsal bir kişilik olduğuna inanılmıştır. Çünkü Baba İlyas'ın Müslüman tebaa üzerinde tesir alanı bilindiğinden son saldırıda Babai hareketini bastırmak için Müslüman olmayan paralı Frenk askerleri getirilmiştir. Bu yöntemin bu tesirden korunmak için uygulamaya konulduğu söylenebilir. Baba İlyas "Heterodoks" İslam anlayışının temsilcisi olmakla beraber köylü ve göçebe olması hasebiyle bu konumda olan gayrimüslim tebaanın da temsilcisi olmuştur. Harekete katılan nüfus içerisinde gayrimüslim kesimlerden de insanların tespit edilmesi bu yüzdendir (Gökalp, Teber 2016: 77-80).

Elvan Çelebi'nin aktardığı bilgilere göre Çat köyünün kadısı olan Köre isimli şahıs Baba İlyas'ın gittikçe bir güç haline gelmesini ve taraftarlarının çoğalmasını kıskanır. Zaten bütün menfi gelişmeler bu kadının ihtirasları sebebiyle ortaya çıkmıştır. Kadı, Baba İlyas'ın dönemin sultanı olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile ters düşmesini sağlamak için bir plan yapmıştır. Plana konu olan şey ise Baba İlyas'ın çok değer verdiği eşine az rastlanan beyaz bir attır. Köre Kadı, Sultan'a giderek bu atı Baba İlyas'tan istemesini söylemiştir. Bunun üzerine Sultan bu atı Baba İlyas'tan istemiş, fakat Baba bu teklifi reddetmiştir. İşte tam bu noktada Köre Kadı, planını icraata geçirmiştir. Sultan'a bahse konu atı verilmemesinin asıl sebebinin hükümranlığına karşı bir tutum olduğunu vs. tarzındaki söylemlerle Baba İlyas hakkında menfi propaganda yapar. Bunun üzerine II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in emriyle sultanın askerleri tarafından Baba İlyas'ın evi kontrol altına alınmaya başlanır. Bu gelişme üzerine Baba İlyas ve yaklaşık 80 yareni evin bulunduğu yerden uzaklaşarak Amasya kalesine sığınır.

Bu gelişmeler olurken Kefersud⁷ bölgesinde vergi memurları ile tartışmayı bahane eden Baba İlyas'ın müritlerinden Baba İshak-ı Şami 1240 yılında isyan dalgasını başlatır. Onun isyan ettiğini duyan Baba İlyas derhal kendisine haber göndererek

⁷ Günümüzde Malatya'nın Dođanyol İlçesi.

Amasya taraflarına gelmeyip Canik'e⁸ gitmesini iletir. Zira fitnenin büyüyeceğini söyler. İshak-i Şami bu telkinleri dinlemeyerek mahiyetindeki kuvvetlerle Çat köyüne gelir. Bu arada Haraşna⁹ kalesindeki hükümet kuvvetleri tarafından kuşatılan Baba İlyas inanışa göre göğe çekilmek suretiyle bir daha görünmemek üzere kaybolur. Bunun üzerine Baba İshak-ı Şami Konya'ya saldırmak amacıyla hazırlıklarını tamamlayıp kuvvetlerine hareket emrini verir. Konya'ya doğru yürüyüş halinde bulunan Baba İshak-ı Şami ve kuvvetleri ziyaret denilen mevkide Selçuklu askerleriyle ufak bir çatışma daha yapıp galip gelirler ve Kırşehir yakınlarındaki Malya ovasına ulaşırlar. Burada asıl hükümet ordusu ile karşılaşan Baba İshak-ı Şami ve kuvvetleri gösterdikleri fevkalade direnişe rağmen yenilgiden kurtulamazlar. Savaşta Baba İshak-ı Şami üstün bir gayret gösterir ama yenilgiye engel olamaz ve O da şeyhi gibi ortadan kaybolur. Bütün aramalara rağmen cesedi bulunmaz. Esir edilen Babailer, Antalya'ya Sultan II. Gıyaseddin'in yanına götürülür. Sultan hepsinin katliama tabi tutulmasını emretse de Vezir Celaleddin Karatay araya girerek buna engel olur (Elvan Çelebi, 2014: 44).

Babai isyanını ve bilinen sebebini yukarıda kısaca izah etmeye çalıştık. Esasen şunu da eklemek lazımdır ki, ilk göçlerle gelen Türkmenler yavaş yavaş yerleşik düzene adım attılar. Moğol istilası sonucu Harezmi bölgesinden gelen ve henüz eski dinlerinden ve atalarının inançlarından çok şeyler muhafaza eden bu Türkmenler farklı boylar (Oğuzlar, Karluklar, Halaçlar, Kanklılar, Kıpçaklar ve hatta Uygurlar) olarak geleneksel örf adetleri, kabilesel teşkilatlarıyla Anadolu'nun çoğu bölgesine hızlıca dağıldılar. Anadolu'dan başka Irak, El-Cezire ve Suriye'ye de geniş ölçüde Türkmen yerleşmesi vuku buldu. Anadolu'ya ve Suriye dolaylarına yerleşen bu Türkmenler göçebe bir yapıya sahip olduklarından ve hayvancılıkla iştigal ettiklerinden dolayı genel olarak zor bir hayata sahip idiler. Bu şekilde bir hayat mücadelesi devam ederken bir de merkezi yönetimlerin onları kontrol altına almaya çalışması ya da onları yerleşik bir düzene sokma girişimleri kendileri tarafından kabul görmüyordu. Herhangi bir yer değişimi olduğu durumlarda ise nihayetinde küçük veya büyük çaplı bir isyan baş gösteriyordu. Babai İsyana katılan ve Türkmenler arasında yaygın tarikatlar olarak ise yine çoğunluğu İran

---

⁸ Günümüzde Samsun İli.

⁹ Amasya kalesinin bulunduğu dağın adı.

coğrafyasından gelen Kalenderiler, Yeseviler, Haydariler, Vefaileri sayabiliriz (Ocak, 2014: 81).

Yesevi tarikatına mensup dervişlerin Harezm, Horasan ve Azerbaycan güzergâhı ile Anadolu'ya gelmelerinde, müsamaha fikirli ve hoşgörülü Anadolu Selçuklu hükümdarlarının idaresi ve rollerinin etkisi vardır. Hoca Ahmet Yesevi'nin Türk dünyasındaki kalıcı etkilerinden biri yetiştirdiği ve Türk dünyasının her tarafına gönderdiği halifeleridir. Hoca Ahmet Yesevi'nin halifesi ve Yesevi tarikatına mensup bir Türkmen şeyhi olan Emirci veya Emirce Sultan'ın asıl adı Şerefüddin İsmail b. Muhammet (ö. 637/1240)'tir. Moğol istilasından sonra yaklaşık olarak 600/1203-1204 yıllarında Anadolu'ya gelmiş, I. İzzeddin Keykavus, I. Alâeddin Keykubad ve II. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemlerinde, o zamanki adıyla Bozok Danişmendiye vilâyeti içinde bulunan şimdiki Yozgat'ta yaşamıştır. Maveraünnehr, Harezm, Horasan ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya göç eden şeyhler ve dervişler arasında birçok Yesevi tarikatı mensubu da bulunmaktadır. Bu göçmen Yesevi şeyhlerinden biri de Emirci Sultan'dır (Ocak, 1978: 181).

Babai-Yesevi bağlantısında Emirci Sultan'ın önemli bir yeri vardır. Hareketin lideri Baba İlyas'ın torunlarından Elvan Çelebi'nin kaleme aldığı *Menâkıbü'l-Kudsîye*'de Emirci yahut Emirce Sultan *Vilâyetnâme*'de geçtiği şekliyle "Emircem Sultan" Baba İlyas'ın ileri gelen halifeleri arasında gösterilmiştir. Böylece XIV. yüzyıl ortalarında yazılmış *Menâkıbü'l-Kudsîye* Emirci Sultan'ın varlığına, birbirine çok yakın iki tarikat çevresini yani Yesevilik ve Vefailik-Babailik ilişkisini ortaya koymaktadır. Emirci Sultan'ın mezar kitabesindeki Zilhicce 637 (Temmuz 1240) tarihi Babai hareketi tarihine uymaktadır. Öte yandan Elvan Çelebi, Babailerin Emirci Sultan Zaviyesi'nin bulunduğu ziyaret (ziyaret pazarı) mevkiinde Selçuklu kuvvetleriyle yaptıkları bir muharebeden bahsetmektedir. Bütün bunlar Emirci Sultan'ın bu muharebede öldürülmüş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Nitekim 794 (1392) tarihli vakfiyede, Emirci Sultan'ın amcası Hızır Paşa'dan "eş-Şehid" diye bahsedilmesi de bunu teyit etmektedir. Emirci Sultan'ın Babailere katılması ile birlikte Türkistan'da karılan harç, Anadolu'yu tutmuş ve Yesevi Ocağı Anadolu'da tütmeğe başlamıştır. Sonraki süreçte Yeseviler ve Vefailer bir olup Babaileri teşekkül ettirecek, Anadolu'da Babaerenler, Balkanlarda Alperenler

olarak anılan yüce şahsiyetlerin erkânı ile fütuvvet hareketi başlayacaktır (Yıldırım, 2020).

4.Yesevilik ile Bektaşilik Arasındaki Ortak Noktalar

Yesevilik ve Bektaşilik arasında en başta zikredilmesi gereken müşterek husus Dört Kapı Kırk Makam öğretisidir. Hoca Ahmet Yesevi, *Fakrnâme*'de dervişin ahvâlini düzeltmesi için şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapısını bilmek gerektiğinden bahsederek söze başlamaktadır. Ahmet Yesevi'ye göre şeriat kapısı imanın postu, tarikat kapısı ise imanın esasıdır. Şeriat kapısı Ceberût makamı, Tarikat kapısı Melekût makamı, Marifet kapısı Lâhut makamı ve Hakikat kapısı Nasût makamıdır. Bu kapıların altında kırk makam zikredilmektedir. *Fakrnâme*'de örneğin şeriat kapısının makamları; 1. Hak Teâlâ'nın birliğine, varlığına, sıfatlarına ve zâtına iman etmek 2. Namaz kılmak 3. Oruç tutmak 4. Zekât vermek 5. Haccetmek 6. Yumuşak konuşmak 7. İlim öğrenmek 8. Sünnet-i seniye'yi uygulamak 9. Emr-i bi'l-marufu yerine getirmek 10. Nehy-i ani'l-münkeri yerine getirmek şeklinde sıralanmıştır.

Fakrnâme'de bu müşterek husus;

“Hazret-i Ali'den, Allah ondan razı olsun, rivayet ederler ki dervişlik makamı kırktır. Eğer (bir derviş) bilip (buna göre) amel etse, dervişliği temiz olur ve eğer bilmeseydi ve öğrenmeseydi, dervişlik makamı ona haram olur ve (o kişi) cahildir. O kırk makamın onu şeriat makamında ve onu tarikat makamında ve onu marifet makamında ve onu hakikat makamındadır. O on makam (ki) şeriatte, ilki Hak Taâlâ'nın birliğine, varlığına, sıfatlarına ve zâtına iman getirmektir. İkincisi namaz kılmaktır. Üçüncüsü oruç tutmaktır. Dördüncüsü zekât vermektir. Beşincisi hac kılmaktır. Altıncısı yumuşak konuşmaktır. Yedincisi ilim öğrenmektir. Sekizincisi Resul-i Ekrem Hazretlerinin, Allâh'ın salât ve selâmı üzerine olsun, sünnetlerini yerine getirmektir. Dokuzuncusu emr-i mârufu yerine getirmektir. Onuncusu nehy-i münker kılmaktır. O on makam (ki) tarikatte, İlki tevbe etmektir. İkincisi pîre el vermektir (uzatmaktır). Üçüncüsü havftır. Dördüncüsü recâdır, yani Hak Teâlâ'nın rahmetinden ümitli olmaktır. Beşincisi vird-i evkatı yerine getirmektir. Altıncısı pîrin hizmetinde olmaktır. Yedincisi pîrin izni ile konuşmaktır. Sekizincisi nasihat dinlemektir. Dokuzuncusu tecrit olmaktır.

Onuncusu tefrit olmaktır. O on makam (ki) mârifettedir, ilki fenâ olmaktır. İkincisi dervişliği kabul etmektir. Üçüncüsü her işe tahammül etmektir. Dördüncüsü helâl ve güzel istekte bulunmaktır. Beşincisi mârifet kılmaktır. Altıncısı şeriat ve tarikatı ayakta tutmaktır. Yedincisi dünyayı terk etmektir. Sekizincisi âhireti seçmektir. Dokuzuncusu vücut (varlık) makamını bilmektir. Onuncusu hakikat sırlarını bilmektir. O on makam (ki) hakikattedir, ilki (herkesin) yolunun toprağı olmaktır (alçak gönüllülük). İkincisi iyiyi-kötüyü tanımaktır. Ve (üçüncüsü) bir parça lokmaya el uzatmamak, belki fazlaya kanaat etmektir. Ve (dördüncüsü) kendisini, lokmasını Hak yolunda sebil etmektir. Ve (beşincisi) kimseyi incitmemektir. Ve (altıncısı) fakîrlığı inkâr etmemektir. Ve (yedincisi) seyr-i sülûk kılmaktır. Ve (sekizincisi) herkesten sırrını saklamaktır. Ve (dokuzuncusu) şeriat, tarikat, (mârifet) ve hakikat makamını bilmek ve onuncusu amel etmektir” (Tosun-Eraslan, 2019: 72).

Ahmet Yesevi'nin *Fakrânâme*'sindeki Dört Kapı Kırk Makam anlayışı ile Hacı Bektaş Veli'nin *Makâlât*'ındaki Dört Kapı Kırk Makam anlayışı birçok benzerlik gösterir. Dört kapıda zikredilen kırk makamdan otuzu birbiriyle aynıyet derecesinde benzerlik arz etmektedir. Diğer on tanesi ise birbirini nakzedecek kadar olmayıp sadece ifade farkından ibarettir (Davoud, Şahin 2023: 129-149).

Bektaşilikte Dört Kapı Kırk Makam bilinmesi gerekli önceliklerdendir. Post sahibinin bu makamın sırlarına vakıf olması gerekir. Bektaşî Ballı Baba'nın şiiirinde bu durum şu şekilde dile getirilir:

Muhammed Ali postunda oturan

Dört kapıyı kırk makamı bilmeli

Muhammed Ali'ye talibim deyen

Evvvel farzı mürşidini bulmalı

Bektaşilik Dört Kapı üstüne bina edilmiştir. Dört Kapı Kırk Makam'da ilerleyen birçok tasavvufî mertebeleri geçer. Sonunda muhabbet denizinde ummana erer, gerçek varlığa ulaşır. Bektaşî Babası Malatyalı Sadık Baba;

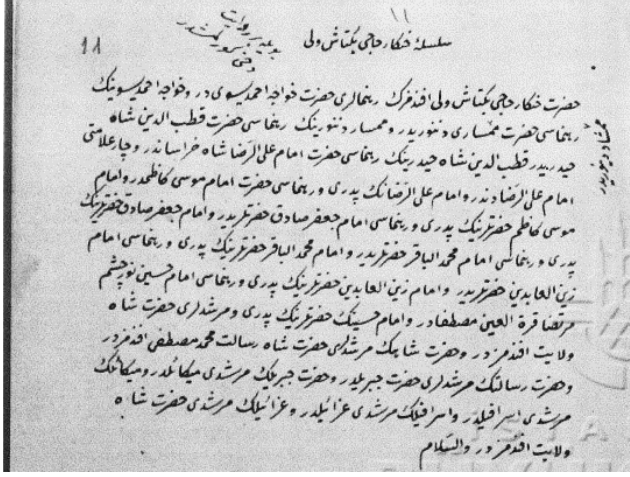
Dört kapıyı kırk makamı yol eyler

On yedi erkânı küllü hal eyler

Üç sünneti yedi farzı dal eyler

Muhabbet bahrinde ummanı söyler (Özmen, 1995: 378).

Hoca Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş Veli arasındaki bağlantılar Bektaşilikle ilgili metinlerde oldukça fazla yer almaktadır. Yazılma tarihi belli olmayan *Bektaşî Tarikatı* adlı eserde Bektaşî tarikatı silsilesi sıralanmıştır. Belgeye göre Hacı Bektaş Veli, Hoca Ahmet Yesevi ile tarikat silsilesi yoluyla ilişkilidir.

Resim 1. “Bektaşî Tarikatı” başlıklı el yazmasının 11. sayfası (İBB Kütüphanesi, Demirbaş nr. Bel_Yz_K.000415).

Belgenin ilk cümle çevirisi şöyledir:

“Silsile-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli (böyle bir rivayet dahi görülmüştür).

Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli Efendimizin rînumâları ¹⁰ Hazret-i

Hovace Ahmet Yesevidir.

Bu el yazmasında “*Silsile-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli (böyle bir rivayet dahi görülmüştür) Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli Efendimizin rînumâları (rehberleri) Hazret-i Hovâce Ahmet Yesevi’dir*” ifadesi ile Hacı Bektaş Veli’nin rehberinin Hoca Ahmet Yesevi olduğu açıkça zikredilmektedir. Her iki zat aynı dönemde yaşamamış olsalar da

¹⁰ Rînumâsı/Rehnuması: Rehberi, M. Zeki Pakalın, Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.

gelenekte Hacı Bektaş Veli'nin üveysi meşrep bir mürşid olarak manevi görevi ve emanetleri Hoca Ahmet Yesevi'den aldığına inanılmaktadır.

Hoca Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş Veli bağlantısında evvelen zikrettiğimiz Emirci Sultan, “Emir-i Çin Osman” diye de anılmaktadır. Emir-i Çin lakabı ile ilgili Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nde şöyle bir olay kaydedilir: Bir gün Hoca Ahmet Yesevi'nin tekkesine Çinliler gelir. Yesevi'ye bir ejderhanın çevreye zarar verdiğini söyleyerek, kendilerini bu beladan kurtarmasını isterler. Hoca Ahmet Yesevi dervişlerine dönerek “Çin'e kim gitmek ister?” der. Bu sırada Osman Efendi gitmek istediğini bildirir. Hoca Ahmet Yesevi, onun beline tahta bir kılıç kuşandırarak dualarla ejderhayı öldürmeye gönderir. Osman Çin diyarında, ejderhayı yener, öldürür ve geri döner. Hoca Ahmet Yesevi, ona ejderhayı nasıl öldürdüğünü sorar, o da başından geçenleri olduğu gibi anlatır. Bundan sonra hocası kendisine “Emr-i Çin” lakabını ve ardından da icazetnamesini verir. Dua ve senalarla onu Rum (Anadolu) diyarına gönderir ve kendisine halife yapar. Bu rivayet Emirci Sultan'ın Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencisi olduğu göstermektedir (Ocak, 1995: 154).

Hoca Ahmet Yesevi müridlerinden Emirce Sultan ile oldukça fazla menkıbe vardır. Hacı Bektaş Veli *Vilayetnamesi*'nde yer alan menkıbeye göre; Emirci Sultan'ın zaviyesine kurbanlık getirilir. Emirci Sultan kurbanı kabul etmezken Hacı Bektaş Veli kabul eder. “Emirci Sultan kabul etmedi, siz ettiniz” dediklerinde Hacı Bektaş Veli: “Emircemiz server bir şahindir ki değme nesneye konmaz” der. O kişi Emirci Sultan'a gelip sizin kabul etmediğiniz kurbanı Hacı Bektaş Veli kabul etti, denilince bu defa da Emirci Sultan: “Hünkâr Hacı Bektaş bir deryadır ki değme nesne o deryada kaybolur, onu bulandırmaz” der. Hacı Bektaş Veli ile Emirce Sultan'ın birbirlerine karşı alâka ve sevgilerini gösteren başka bir menkıbe şöyledir: Bir gün Emirce Sultan'ın huzurunda rüzgârın açtığı zarar ve ziyandan söz açılır, o da “güneyde Hacı Bektaş gibi ulu bir zat olduktan sonra tasaya etmeye gerek olmadığını” söyler. Aynı şekilde bir gün Hacı Bektaş Veli'nin yanında sıcağın şikâyet ettiklerinde, o da “kuzeyde Emircem Sultan gibi bir kişi bulunduktan sonra üzüntüye yer vermemek gerektiğini” bildirir. Bu bilgiler Hacı Bektaş Veli ile Emirci Sultan'ın aynı çağda yaşadığını ortaya koymaktadır (Gölpınarlı, 1958: 77-78).

Hacı Bektaş Veli öğretisini ve Bektaşiliğin en bariz özelliklerinden biri Türk kültüründen ve günlük yaşantısından öğeler taşıyor olmasıdır (Teber, 2017: 84). Bu öğeler dikkatli bakıldığında Horasan tasavvuf ekolu ve Hoca Ahmet Yesevi izleri taşımaktadır. Türk kültüründe yer alan bazı özel unsurlar Hoca Ahmet Yesevi süreğinde Hünkâr Hacı Bektaş Veli'ye aktarılmıştır. Bu unsurların benzerliği her ne kadar ikisinin arasında çağ farkı olsa da bağ olduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki Eski Türklerde “ataya saygı” geleneğidir. Bu gelenek Bektaşilikte Dede Baba'ya itaat şeklinde kurumsal bir zemine oturmuştur (Eröz, 1992: 13).

Diğer bir ortak nokta Hoca Ahmet Yesevi süreğinde ve Yesevilikte kadınların günlük yaşamın içinde, çalışmada, ibadet ve zikirlerde erkeklerden kaçmamaları ve erkeklerin bulunduğu ortamlarda bulunabilmeleridir. Bu husus Alevi-Bektaşilikte dikkat çeken bir detaydır. Şöyle ki, Hünkâr'ın güvercin donunda Rum'a gelişini ilk sezen ve onun bâtin selamını alıp, karşılık selamı veren de Fatma Bacı isminde başka bir ermiş kadındır. Bazı kaynaklar Fatma Bacı ile Kadıncık Ana'nın aynı kişi olmadıklarını, bazı kaynaklar aynı kişi olduklarını, bazı kaynaklar ise İdris Hoca'nın eşi Kadıncık isminde başka bir kadın daha olduğunu ileri sürmektedir. Hacı Bektaş Veli, Anadolu'ya geldiği zaman mana âleminde, Anadolu erenlerine selam vermiş, bu selam, ancak Fatma Bacı'ya malum olmuş ve o, Hacı Bektaş Veli'nin selamını Erenler Meclisi'ne iletmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelişini tasvir eden tabloda kalabalık dervişlerin arasında Fatma Bacı'da (beyaz peçeli olan) vardır. Tablo, Hacı Bektaş Veli Dergâhı Meydan Evi'nde (Meydan Odası) sergilenmektedir.

Resim 2. Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'da Kalenderi, Ahi, Yesevi, Babai ve diğere erenler ile buluşmasını tasvir eden temsili tablo Hacı Bektaş Veli Dergâhı meydan evinde sergilenmektedir (www.hacibektasmobil.com) Erişim: 19.12.2023.

Hoca Ahmet Yesevi'nin bu konuda anlatılan aşağıdaki menkıbesi dikkat çekicidir.

Hoca Ahmet Yesevi'nin şöret dâiresi genişleyerek müridleri binlerle sayılacak derecede çoğalınca tabiatıyla, muhalifleri, rakipleri de çoğalmıştı; hatta bu münafıklar nihayet ağır bir iftiraya da cür'et ettiler. Güya Hoca'nın meclisine örtüsüz kadınlar da devam ederek erkeklerle birlikte zikre karışmışlar (Atay, 2009: 87-90). Şeriat hükümlerini muhafazaya şiddetle riayet eden Horasan ve Maverâünnehir âlimleri, bilhassa müfettiş göndererek bu şâyianın doğru olup olmadığını tahkik ettiler. Tahkikat neticesinde bunun sadece bir iftiradan ibaret olduğunu anlaşıldı. Lâkin Hoca Ahmet Yesevi, onlara artık bir ders vermek istedi. Bir gün müridleri ile birlikte bir mecliste otururken, mühürlü bir hokka getirtip ortaya koydu. Bütün cemaate hitap ederek dedi ki: 'Sağ kolunu, bülûğ gününden bu âna kadar avrat uzuvlarına hiç değdirmemiş evliyadan kim vardır?' Hiç kimse cevap veremedi. Derken, Şeyh'in müridinden Celâl Ata ortaya geldi. Hoca Ahmet Yesevi, hokkayı onun eline vererek, o vâsıtayla, müfettişlerle birlikte Maverâünnehir ve Horasan memleketlerine gönderdi. Oralarda bütün âlim ve şeriatçılar birleşerek hokkayı açtılar. İçindeki pamukla ateş hiç birbirine tesir etmemişti ne pamuk yanmış, ne de ateş sönmüştü. O vakit, Hoca'dan şüpheye düşerek

müfettiş yollamış olan âlimler, onun kendilerine vermek istediği dersin manasını bütün açıklığı ile anladılar. Eğer, erkek kadın bir ehl-i hak meclisinde birleşerek beraber zikir ve ibadete devam etseler bile, Hak Teâlâ, onların kalplerindeki her türlü kin ve düşmanlığı yok etmeğe muktedirdi. Bunun üzerine hepsi fevkalade utanıp korktular ve hediyeler, adaklarla kabahatlerini affettirmeğe çalıştılar (Hazini, 82-84).

Bu menkıbe oldukça fazla kaynakta geçmektedir. Anlaşılacağı üzere Türklerin İslamiyet’i kabullerinden sonra Arapların İslam’da kadının sosyal yaşamdaki yeri ile ilgili kabullerden farklı bir Türk yaklaşımı görülmektedir. Bu konuda mutlaka zikredilmesi gereken diğer bir kaynakta Türklerde kadının sosyal ve günlük yaşamdaki yeri ile ilgili olarak çok çarpıcıdır. Sonraki yıllarda yapılan minyatür ve resim çalışmalarında bu husus yer almıştır.

Resim 3. Hoca Ahmet Yesevi’nin 63 yaşından sonra yer altına çekilmesini ve solda kadın müridlerini tasvir eden minyatür (www.kanalkultur.blogspot.com) Erişim tarihi: 19.12.2023.

Türklerin İslam’ı algılamaları ile ilgili olarak o tarihlerde yazılan seyahatnameler ilginç tespitler içermektedir. Arap seyyah İbni Batuta¹¹ Lazkiye limanından bindiği bir Ceneviz gemisi ile Alanya’da Selçuklu ülkesine ayak basmıştır. Bu seyahatler sırasında Türk kadınları ile ilgili gözlemlerini ve şaşkınlığını ifade etmiştir. Türk göçü ile birlikte Bizans kentleri, camiler ve medreseler gibi İslam eserleri ile

¹¹ İbn Batuta 25 Şubat 1304 tarihinde Fas’ın Tanca şehrinde doğmuş ve 1368 yılında Marekeş kadısıyken vefat etmiştir.

yeniden inşa edilmiştir. Anadolu hakkındaki gözlemlerinde ilginç gelen konuların başında dinin algılanma şekli gelir. Günümüzde olduğu gibi, tek bir İslam'ın pratiğinden söz etmenin mümkün olmadığı bir dönemde İbn Batuta'nın tuttuğu kayıtlar, farklılıkları ve benzerlikleri göstermesi açısından ilginçtir. Bu bakış açısı ile İslam'ın Anadolu'da uygulanmasıyla ilgili olarak, seyyahın ilk dikkatini çeken, gündelik hayatta kadının durumuna dair tespitleridir. İbn Batuta'yı ilk şaşırtan husus kadınların kıyafetleridir. Hayret içerisinde kadınların yüzlerini örtmediğinden ve erkekler tarafından görülmekten çekinmediklerinden bahseder. İbn Batuta'nın bu ifadeleri Anadolu'daki Müslümanlar arasında, kadının sosyal konumunu göstermesi açısından dikkat çekici bir örnektir. Gündelik hayatın içerisinde kadının oldukça aktif bir rol oynadığını göstermektedir. İslam'ın günlük hayata yansımalarıyla ilgili olarak eski Türk töreleri ile İslam dininin emirleri arasındaki uyuma dair örnekleri de görmek mümkündür.

Resim 4. İbni Batuta Altın Orda hükümdarı Özbek Han'ın huzurunda. Tasvirin tahtın yanındaki kadınları gösteriyor oluşu Türklerde devlet protokolünde kadınların yeri bakımından dikkat çekmektedir.

(www.archive.aramcoworld.com) Erişim tarihi: 19.12.2023

5. Alevî-Bektaşî Ozanlarının Deyişlerinde Hoca Ahmet Yesevi

Sivas-Kangal-Yellice bölgesinde yaşayan Şeyh Şazeli Ocağı ocakzadesi Tahir Gökçe'den torunlarına bırakılan cönkün yapılan transkripsiyon ve tahlilinde 200a olarak kaydedilen ve Bosnavi¹² tarafından yazılan şiirde Hoca Ahmet Yesevi ve Hünkâr Hacı Bektaş Veli ilişkisi zikredilmektedir (Erdoğan, 131).

Şükür olsun ol Hudâ'nın demine   *Hacı Bektaş Veli Balım Sultân var*

Medh-i evsâfını eyledim gine   *Hâcî Bektaş Veli Balım Sultân var*

Güneş gibi toğdu dünyâ yüzüne   *Hep erenler niyâz ider özüne*

Bakan âşık nur göründü gözüne   *Hâcî Bektaş Veli Balım Sultân var*

Didim biat eden ol emirden   *Muhabbet kokusu gelürdü serden*

Didârdan ayırma yâ Şâh-ı Merdân   *Hâcî Bektaş Veli Balım Sultân var*

Hasan Dede postnişinde oturan   *Rûm abdallarına hürmet yetüren*

Zemheride dost elmasın bitüren   *Hâcî Bektaş Veli Balım Sultân var*

Hâce Ahmed postunun piri dir   *Vilâyeti dağlar taşlar yurdudur*

Hak-ı Hazretin bu gizli sırrıdır   *Hâcî Bektaş Veli Balım Sultân var*

Anadolu'da Alevi-Bektaşî inanç ve kültürünün gelişmesinde Hoca Ahmet Yesevi'nin etkisini Alevi-Bektaşî türkü, şiir ve nefeslerinde de görmekteyiz. Bu konuda oldukça fazla örnek bulunmakla beraber en seçkinlerini zikretmek gerekmektedir. XVI. yüzyıl şairlerinden Pir Sultan Abdal, Hoca Ahmet Yesevi'nin Hacı Bektaş Veli'nin piri olduğunu söylemektedir (Teber, 2014: I/96).

¹² 19. yüzyılda yaşamıştır. Bosnalı olduğu sanılmaktadır. Gerçek ismi ve doğum-ölüm tarihi bilinmemektedir.

*“Hoca Ahmet Yesevi anın piridir
Velayetle dağı taşı yürüdür.
Hazret-i Hakk’ın bu gizli sırrıdır
Hacı Bektaş Veli, Sultan Balım var”*

Miadî adlı Bektaşî şair, Hoca Ahmet Yesevi’nin Hacı Bektaş Veli’yi halife seçmesini şu şekilde anlatır:

*Kurb-i izzette olub varis-i ilm-i Nebevi
Odur evlad-ı Muhammed güher-i Mustafavi
Cebbesinde görünür ayet-i nur-u Alevi
Haseneyn gayretine dolmuş idi gönül evi
Cümlesinden ulu gördü anı Ahmed Yesevi
Nazır-ı levh ü kalemdir Hacı Bektaş Veli*

Hubyar Ocağı’ndan Abdal Dede adlı erenin deyişlerinde, Hoca Ahmet Yesevi yine büyük bir saygınlıkla anılmaktadır:

*“Hoca Ahmed tercüman elma alınca
Sevgi ile ol ceme Selman gelince
Bektaş Veli de niyaz kılınca
Budur has bahçesinin gülü dediler
Hak Muhammed Ali ismi anıldı
Erler hep solukta gayet bir idi
Hoca Ahmed’in sağ soluğa bağladı
Suluk bilen yolu bulur dediler”*

Teslim Abdal¹³, bir başka şiirinde yine Hoca Ahmet Yesevi’den bahseder:

*Hoca Ahmedî Yesevi’ye onun adı
Kıldığımız imamların feryadı*

¹³ 17. yüzyılda yaşamış. Asıl adı Mehmet olan, Sultan IV. Murad döneminde Yeniçeri ocağının Halifebabası.

Ali nesli Celal Abbas evladı

Ziyaret olalım Sarı Sultana” (Özdemir, 20-21).

Buraya aldığımız bu birkaç örnekten de anlaşılacağı gibi Alevi-Bektaşî inanç ve kültüründe Hoca Ahmet Yeseviilmekilmek yer almış gerek ibadetlerde gerekse edebi metinlerde yer edinerek Alevi-Bektaşî duygu, düşünce ve inanç dünyasının ayrılmaz bir parçası olmuştur.

SONUÇ

Alevi-Bektaşî inanç ve kültüründe Hoca Ahmet Yesevi vazgeçilmez bir figürdür. Hoca Ahmet Yesevi tasavvuf ekolunun Alevi-Bektaşî kültüründe güçlü bir etkisi olduğu çok açıktır. Hoca Ahmet Yesevi ve Hünkâr Hacı Bektaş Veli arasında zamansal fark bulunmasına rağmen müştereklikler ve süreklilikler incelendiğinde birbirinin devamı olduğu çok açık olarak anlaşılabilir. Makalede özellikle başta dört kapı kırk makam olmak üzere müştereklikler bağlamında Yesevilik geliştiği Türk toplumu içinde kadına verilen önem, kadının günlük yaşamda ve ibadetlerde yer alması gibi hususlar aynı şekilde Anadolu’ya “Türk İslamı” tabiri edebileceğimiz şekilde intikal etmiştir. Hz. İsa’ya atfedilen bir sözde “Her ağaç meyvesinden tanınır.” denilmektedir. Hoca Ahmet Yesevi’nin meyveleri mesabesindeki fikirleri ve süreği ile Hünkâr Hacı Bektaş Veli’nin meyveleri mesabesinde öğretileri benzerdir. Ağaç, meyveleri ve kökleri aynıdır. Müştereklik olarak kabul edilebilecek diğer husus Yesevilik Anadolu’da Emirce Sultan ve Hünkâr Hacı Bektaş ilişkisi ve etkileşimi ile yayılmasıdır.

Hoca Ahmet Yesevi ile Alevi-Bektaşî geleneğini birbirine bağlayan, kadınlı erkekli aynı ortamda yapılan niyazlar ve zikirler, Arapça ve Farsça bilinmesine rağmen arı, günümüzde dahi kolayca anlaşılabilen bir Türkçenin kullanılması Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş Veli’nin ortak yönüdür. Ahmet Yesevi Anadolu’da Türk kimliğinin oluşturulmasında en önemli değerdir. Türk kimliğinin, dilinin ve İslam’a açık aykırılık taşımayan gelenek ve göreneklerinin muhafaza edilmesinde Hoca Ahmet Yesevi geleneği ve Anadolu’da yeşeren Hünkâr Hacı Bektaş Veli tasavvuf anlayışı etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akkuş, M. (2011). *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya.
- Altınok, B. Y. (2001). "Ehl-i Beyt ve Türkler", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 18, ed. Alemdar Yalçın, Ankara.
- Altunkaya, M. (2016). "*Horasan Tasavvuf Ekolu ve Özellikleri*", *Turkish Studies Dergisi*, Sayı 11/2, Ankara.
- Atay, R. (2009). "Bir Arada Yaşama Tecrübesi Olarak Mevlevilik: Eva de Vitray-Meyerovitch'le Tekerleğin Poyrasına Yolculuk", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 2, s. 87-101.
- Babinger, Franz; Köprülü, M. Fuad (1996). *Anadolu'da İslamiyet*, çev. Ragıp Hulusi, İstanbul: İnsan.
- Coşan E. (1996). "Ahmed-i Yesevi Hazretleri", *Ahmed-i Yesevi Hayatı-Eserleri-Fikirleri-Tesirleri*, Seha Neşriyat, İstanbul.
- Çelebi, E. (2014). *Menâkıbu'l-Kudsîyye fî Menâsibi'l-Ünsîyye-Baba İlyas-ı Horasani ve Sülalesinin Menkabevi Tarihi*, haz. İsmail E. Erünsal ve Ahmet Yaşar Ocak, TTK Yayınları, Ankara.
- Çetin, O. (2009). "Horasân", *İslam Ansiklopedisi*, C. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı. İstanbul.
- Davoud S.; Rahimi M.; Şahin M. (2003). "Mevlânâ'nın Şiirlerinde Revâkıyye Düşüncesinin Yansımaları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 105, s. 129-149.
- Eickelmann, D. F. (1981). *The Middle East: An Anthropological Approach*. New Jersey.
- Eraydın, S. (1994). *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, H. (2023). *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Kütüphanesi B93 Numarada Kayıtlı Cenk'ün Transkripsiyonu ve*

Tablîli, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Ergin, Muharrem (t.y.). *Türklerin Soy Kütüğü - Ebülğazi Bahadır Han*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Eröz, Mehmet (1992). “Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 15, Sayı 3, Ankara.

Erten, F. (2013). *Selçuklular Döneminde Anadolu Türkmenlerinde Dini, Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayat*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

Fıglalı, E. R. (2012). *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*. Ankara, 1991.

Gordlevski, V. (1988). *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev. Azer Yaran, Ankara

Gökalp, Y.; Teber H. (2016). “Risâle-i Su’âl-i Hırka, Risâle Der Beyân-ı Kemer ve Risâle Der Beyân-ı Post İsimli Bektâşî Metinlerinde Dinî-Tasavvufî Semboller”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt XVI, Sayı 2, s. 77-91.

Güvenç, B. (1994). *Türk Kımlığı Kültür Tarihinin Kaynakları*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Güzel, Abdurrahman (2002). *Hacı Bektaş Veli ve Makâlât*. Ankara.

Hazini, M. (1919). *Cevâhirul-Ebrâr min Emvâci’l-Bihâr*. Süleymaniye Kütüphanesi. İstanbul.

İbn Bîbî, “*el-Evâmiru’l-Alâiyye fi’l-‘Umûri’l-Alâiyye*”.

İbn Hacer el-Askalânî (2011). *El-İsâbe Seçkin Sahabeler*, Çev. Seyfullah Erdoğmuş, Sağlam Yayınevi, İstanbul.

İnan, A. (2013). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Türk Tarih Kurumu. Ankara.

İstahrî, (2019). *Ülkelerin Yolları*, Çev. Murat Ağarı, Ayışığı Yayınları, İstanbul.

Köprülü, M. F. (2012), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Mansurov, F. (2011). “Hace Yusuf Hemedani: İki Büyük Sufi Tarikatının İlham Kaynağı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 26.
- Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli*, (1958). İstanbul.
- Mert, R. (2021). “İslam Öncesi Türkler ve Türklerin İslamlaşma Süreci”, *Tokat İlmîyat Dergisi*, s. 656-678.
- Ocak, A. Y. (1995). “Emirci Sultan”, *DİA*, XI/154, İstanbul.
- Ocak, A. Y. (2014). *Babailer İryanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ocak, A.Y. (1978) “Emirci Sultan ve Zâviyesi”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 9, İstanbul.
- Özdemir, A. R. (2021). “Alevî-Bektaşî Yolunda Ahmed Yesevî'nin Yeri”, *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, Ankara.
- Özköse, K. (2003). “Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımlarının Rolü”, *CÖİFD*, VIIA, Sivas.
- Özmen, İ. (1995) *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, C. 3, Ankara.
- Öztürk, M. (1999). “Hacı Bektaş Veli'nin Yaşadığı Devirdeki Nişabur”, *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, Ed. Alemdar Yalçın, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ankara.
- Sofuoğlu, C.; İlhan, A. (1997). *Alevilik Bektaşilik Tartışmaları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Şahin, H. (2007). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Dinî Zümreler (1299-1402)*, Marmara Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Şeker, M. F. (2016). *İslamlaşma Sürecinde Türklerin İslam Tasavvuru*. İstanbul.
- Teber, Ö. F. (2008). *Bektâşî Erkânâmelerinde Mezhebî Unsurlar*. Aktif Yayınları, Ankara.
- Teber, Ö. F. (2014). “Hacı Bektâş-ı Velî Düşüncesinde Evrensel Barış: Sevgiyi ve Kardeşliği Egemen Kılmanın Kodları”, 12. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 30 Ağustos-6 Eylül 2014, Kazan-Tataristan, Cilt I, s. 93-96.

Teber, Ö. F., “Bektâşilikte Otorite”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2017, Cilt XIV, Sayı 1, s. 78-95.

Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. Enderun Kitabevi, İstanbul.

Tosun, N.; Eraslan, M. (2019). *Hoca Ahmed Yesevî Külliyyâtı*. Ankara.

Turan, O. (2009). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ankara.

Uçar, R. (2012). *Alevilik-Bektaşilik*. Berikan Yayınevi, Ankara.

Uzunpostalıcı, Mustafa (1994). “Ebû Hanife” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, s. 131-138.

Yıldırım, H. (2020). Yesevi’den Babailere Türk İslam Anlayışı, (<https://www.tarihistan.org> Erişim Tarihi: 19.12.2023).

Çevrim içi Kaynaklar

URL-1: <http://www.hacibektasmobil.com> Erişim: 19.12.2023.

URL-2: <http://www.kanalkultur.blogspot.com> Erişim tarihi:19.12.2023.

URL-3: <http://www.archive.aramcoworld.com> Erişim tarihi:19.12.2023.

